

Núm. 20

15-8-25

nós.

CASTILHO

BOLETIN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

DIREITOR LITERARIO
Vicente Risco

DIREITOR ARTÍSTICO
Alfonso R. Castelao

DIRECCIÓN E REDACCIÓN
Sto. Domingo, 47 - OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:
Real, 36 1.º - A CRUÑA

ABONAMENTO

Doce números, na Península	6 pesetas.
Fora da Península	15 ..
Número solto na Península	1 ..
Na Arxentina	60 centavos
En Cuba	30 ..
<i>Pagos adelantados</i>	

Iste boletín non publica mais orixinas qu'os que foran directamente solicitados pol-a Dirección. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser dos que, por non iren rubrados, enténdense que son da Redacción.

SUMARIO

As pombas do perdón, por R. CABANILLAS.
A vida intensa, por PORTELA VALLADARES.
A neta aa naipeira por FRANCISCA HERRERA GARRIDO.
A Edade do Ferro en Galiza, por FLORENTINO L. CUEVILLAS.
Quod nihil scitur, (continuación), tradución de XAN AZNAR PONTE.
Archivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza.
Os homes, os feitos, as verbas; pol-a REDACCIÓN.

LEA VOSTEDE

A NOSA TERRA

IDEARIUM DAS
IRMANDADES

Administración Real, 36 — A Cruña

IMPRENTA LAR

Rúa Real, 36 1.º :: A CRUÑA

Viajes Marsans

Encárgase da organización de toda sorte de
viaxes, sexan comerciais, de turismo,
recreo, etcétera.

INFORMES GRATUITOS

Sucursales en VIGO, Urzáiz, 2-Oficinas de la Agencia Escalera

Dispoñíbre

Motores & máquinas CELTA Marca Rexistrada

Suministros industriaes — INSTALACIÓS

Gasolina Petróleo, aceites pesados SHELL

Cubertas - Cámaras - Macizos BERGOUNGAN - MICHELIN

JOSÉ RAMON PEREZ CID

Progreso, 54 e 90 — OURENSE

Fabricación

especial de

toda sorte

de Cristaes

Ópticos

(MARCA REGISTRADA)

Ejecucion

esmerada

das recetas

dos seño-

res Médicos

Oculistas

Praza Mayor, 18 - OURENSE

STUDEBAKER

Os mellores autos. Tres tipos de motores e quince de carrocerías. Somentes o **Studebaker** ten a capota **DUPLEX**, que consinte trocar en cinco minutos un coche aberto en pechado

REPRESENTANTE PRA OURENSE E PONTEVEDRA

Manuel Rasilla Salgado :-: Vilagarcía d'Arosa

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano VI

Ourense 15 de Agosto 1925

Núm. 20

AS POMBAS DO PERDON

*Dende terras de Aquitania,
senlleiro, a pelegriñar,
do lume do sol runxido,
batido do vendaval,
apreixado do remorso
o corazón a sangrar,
vai camiño de Sant Yago
Gaiferos de Mormaltán,
«de longas e brancas barbas,
ollos de doce mirar,
ollos gazos, leonados,
verdes como augua do mar».*

*Tempo da semán-maior,
da quinta feira ó serán,
acorcobado e tremente
o corpo outrora lanzal,
vella alxuba desfiada,
bordón ferrado na man,
da poeira dos camiños
cuberto o pardo almofar,
traspón a porta Faxeira
Gafeiros de Mormaltán
que a par dos reises da Francia
en honra de caste vai.*

*A filo da media noite,
ás portas da catedral,
envolvelto en luz de lúa
e debrozado no chan,
está o vello pelegriño
vellas culpas a chorar.
Garnida de cruces d'ouro
a casulla peltoral,
a túnica de albo liño
que a lúa de prata fai,
en pé está Diego Xelmírez
alzadas ó ceo as mans*

*Ó par que os mouros pecados
dos beizos caíndo van,
da gracia ó sopro diviño
trocando en limpo cristal
o pecto do penitente
deixa saír, a voar,
brancas pombas de miragre
que a caridade levían
atravesan en precuro
da solaina arcebispa,
onde en prisión de felizo
ninguén de vel-as terá.*

*Cala o confeso n-un xordo,
derradeiro saloucar
e tende o santo arcebispo
sóbor d'él ollos e mans,
namentras o vento aruman
verbas de dozura e paz:
«Sete séculos pasados,
meu báculo sostará
quen fillo da miña Terra
ten de amala como nai.
Novas rosas na Galicia
a frorir comezarán
que os tempos serán chegados
de erguer o vello fogar.
As pombiñas de miragre
ceibes de novo, a voar,
a tua estrada de gloria
no craro ceo abrirán».*

*Ano de mil novecentos
e vintecatiro, ó mediar.
de ser cumpridos os días
houbo nos ceos sinal.
Cando na noite calada,
envolveitos no luar,
a escura arcada aboquedes
da solaina arcebispa,
detido o paso un instante
tedes de sentir voar
as pombas do pelegrino
Gaiferos de Mormaltán.
«o vello das longas barbas,
ollos de doce mirar,
ollos gazos, leonados,
verdes como augua do mar.»*

R. CABANILLAS.

A VIDA INTENSA

Algúnhas veces teño falado d'ela e sempre, cando a minha imaginación vai á nosa terra, acude ao pensamento este título - símbolo da fé - do libro de Roosevelt, o gran Presidente de Norté América. D'ele díxose que l'abondaban tres centos lectores para transformar unha nación.

Non sei que fora verificado ao castelán, nin que ninguén l'adicara, antre nosoutros siquera unhas liñas. A moeda de bilón é a que cadra á nosa calívez intelectual, e, por un fenómeno cáseque fisiolóxico, é o brillo do cuño novo o que nos atrai principalmente. Os libros d'ouro da humanidade - ise mezo cento de vellos volumes que cimentan ás culturas superiores, que fan as almas, como fixeno n'outrora os pobos i as civilizacións - son desconecidos na Hespanha. País de literatos e faladores, contentámonos con recoller o bafo belido da retórica, deixando escorrer, coma chuvia pol-os vidros, o sangue espirital, o latexo de vida, esas idelas nais que requiren ser estudadas e rumiadas o primeiro, e, logo, incorporadas á construción persoal, para se transformar en preceitos que, dunha vez para sempre, rixan a existencia.

Ler e refreccionar. E despois, «acordar». Velehi, coma o pensamento chega a florecer n'afición, e coma garda a máscara reixa que o convirte en pai do froito.

Só en Cataluña e na Galiza pódese invocar utilmente á Roosevelt. Alí po-l-o qu-i-é, po-l-o que la existe; eiquí po-l-o que podemos ser, po-l-o que temos que ser.

Fai xa ben anos, un «eminente» político español díxome, juzgando a Roosevelt «que era un de tantos tolos coma andaban po-l-o mundo». A súa arquitectura mental de pallas e garabullos sabeamente combinados, non po-

día resistir a catapulta d'aquél pensamento. Nin a súa mirada de formiga, rainha no mundo dos infinitamente pequenos, podía chegar ás ou-
turas onde a águia escribe a súa ruta. Nin menos - por algo fora Presidente do Consello de Ministros - l'era adoadado comprender aquel sentido místico da vida, aquela relixión, a mais fonda e a mais pura, que consiste en meter unha idea no corazón, para non s'afastar endejamais d'ela, para servil-a lealmente, facendo-a carne viva en aitos (Religio, val tanto coma unir, alar).

Romántecos! Tolos! Por ahí adiante gobernan o mundo.

E tamén han gobernar á nosa terra.

A vida intensa. É a antiga doutrina estoica da tensión, do esforzo incansabel. É a vontade erguéndose acelrada, sen desmaios e sen abafos, en busca da meta. É o labouro acceso, que, según a fórmula Nietzscheana, «chega a faguer dos homes a máquina d'alta presión que se chama xenio». É por a mirada no cume e cravar alí os ollos para que arrastren as pernas e o corpo hasira chegar a ele. Permite o gozo único de sentir a plenitude da existencia, d'acadar a vertical completa, ascendendo desde-l-a raíz que nutre hastras esencias mais puras que fuxen da terra. É creal-a propea vida resolvendo os problemas propios ao primeiro, e logo creal-a vida do seu país. É o Ideal american, a vida americana, decote a asenllar i-a bulir; y-é o poderío incontrastabel, perene, que conqueriron os Estados Unidos.

D'alá veñen, medrando sempre, as ondas azoutadas po-l-os vendavais, hastra s'escachar nas nosas costas. Son as enerxías novas, os háletos incoercibels e cheos de promesas, «as oleadas de luz», que pugnan por penetrar na terra e na vida nosas.

Unha das vulgaridades mais repetidas e mais falsas é a de considerar a Hespanha coma un país idealista, confundindo a novelaría, xogo vacuo da fantasía, coa trabada solidez d'unha crencia.

Esquezamol-o momento d'oje, taboa rasa, sen onte e sen mañán. Canto s'escrebe e fala, as manifestazóns todas do pensamento, non pasan da frore da pel.

Voltemos aos tempos gabados da literatura castelán. Afrontemonos co-isa favorecida superstición dos clásicos. Examinemol-os co o propio criterio según manda a razón. Camoemol a perspetiva coma se fai para encontrar aquel centro donde reside a verdade: miremol-os d'arriba a baixo. Eu non atopéi un só libro que s'apoderara da minha alma, que metera os dedos dentro dela e a fixera tremer, erguéndo-a en alto para lle decir o que ten que faguer na vida.

O teatro calderonian, xenial sen dúbida, viaxa polo-as nubes i-é sempre composición d'escenario. Moito ruído d'espadas, excelente voz cantora; mais puro dilettantismo. É tan falso e tan pouco humano coma calquera sistema filosófico. Tomal-o en serio, é polo menos ridículo.

Os grandes místicos, Santa Tereixa, San Johan da Cruz, admirábelis no decir, están de costas ao mundo, miran ao ceo, levan á regra monástica. As pedras d'Avila fan santos, non fan homes. E unha razón non é, non pode ser, un desolado mosteiro.

Don Quixote é un pasmoso enfermo fora do mundo; e Sancho, un ventre. Antre as dúas cariatídes, non se vé a figura humana, o espello do propio ser, o lóstrego de verdade que fai remexer os corazóns. O que sentimos nós, diante das *Follas novas*.

Rimos, apraudimos, e hastra aprendemos a decramar; i-ehi finda o proveito que se pode tirar da colección Rivadeneyra. Son «ingenios» inventores — coma eles se chamaron — que fan, se acaso, pasar lindas burbullas d'aire nas correntes da auga eterna. E se algo permanece no espírito é fermento para lixal-o. Un concello honor de comedia; un doido esquecemento das obrigas da terra, trocándolas por relaxos celestiais; é unha linguaxe feliz de latón rañante e oco; velehi o insino da que se chama

gran literatura. A metade da Hespanha está envenenada d'ela.

•••

Un idealismo consiste en posuíre un ideal, e ir após d'unha finalidade que s'haxa de cumprir elquí, que sexa real, que teña os pés ben enraizados no chan, para acadar firmemente o mañán arelado. Non é o ascetismo híbrido e acabador. Non fai sepulcros; fai homes. Afirma a alegría de vivir e a alegría de traballar, e sostén que, pra servir-o seu país, hase procurar ser forte no corpo, forte na alma e forte en todo-l-os melos de loita pra rendel-os diante da súa terra, do ben de todos, qu'engendra ao cabo, o ben de cada un. É levar no corazón unha bandeira. Entón, nos individuos e nos pobos aparece a ansia d'adriar, o motor que os impulsa, a razón d'existir: «A vida intensa» coa súa lumiosa fecundidade.

Pecharse no día d'oje, remendar na vida, vegetar comodamente, aplicando a sorna velleja a canto n'acuda ás inmediatas funxións orgánicas, é creal-o deserto, baleiro na súa infinitude; i-é espontánea renunciación da mais valiosa condición humana, aquela que vive do pensamento e para o pensamento. É tronchar, simplemente, a personalidade, afundindo-a na terra.

A dor d'Hespanha está en carecer d'ideal, en ser folia que moven os ventos reinantes. As gentes caminhan nos días bandeando á corrente, deixándose levar fracas de vontade, e sen qu'a mirada oise rasgal-a névoa espesa qu'envolve o porvir. As almas cegas marchan privadas de Sol.

Acabouse, naturalmente, aquilo da Reconquista que nos dera as esplendideces do século XV. Fracasou, arruinándonos, o propósito dos Austrias d'impor á Europa un Imperio Católico, concentrándose canto de malo había na idela no chan da Península. E a América, capaz d'encher os soños d'unha raza, non foi un ideal, foi unha mina.

Nin na constitución interna afinamos coa solución. Inda non saímos desta primeira etapa da historia dos Estados que consiste en se formar, en donarse a pauta qu'ha reixil-os, en tel-a, carta i a lei da súa vida. Hastra nos textos oficiais amóstrase a crencia de que o centralismo non é réxime de definitiva satisfacción

Mais, sobor desto, o sistema centralista, tan aperiado unhas veces, ábrese outras, deixando escapar, nas Vascongadas, o concerto económico, motivo de proveitosa ufanía para eles, d'amarga clubiza e de vergonza para nós, e na Navarra, mediante «a lei pactada» unha elisen-zón de feito para os tributos.

Na Facenda Pública, con alargos no mesmo Goberno, a Hespanha está submetida, pois, a un réxime federalivo imperfecto, irritante; agravado pol-o privilexo i-a injusticia qu'encerra. Hai que berrar ben que a Federación que tanto escandaliza non sería novidade; sería no mais que pornos a todos en pé d'igualdade.

E sempre atopamos que, dentro e fora lmos aos tombos, que somos barco a ronza, aboia-do nas augas, sen estrela do Norte, obedecen-do soilo aos tirós dos refrejos orgánecos.

E cada ano que pasa, ven a pechar mai-l-os hourizontes.

Miremos agora por riba do mar, que dilata i-eleva os pensamentos, ise gran engendrador dos nobles propósitos e dos sonados fellos, que infatigabel pela nas nosas portas

Reparemos-a freeha ardente do ideal americano

Ten unha constitución poliéca intangibel. É federativa. D'ela dijo Gladstone, o «great old man» d'Inglaterra, qu'era o portento, a obra mestra do espírito human. Nun día, acadaron o fin dun proceso que nosoutros levamos sé-culos para resolver.

E para saber o que hai dentro desta arma-zón, que por ser libre é de ferro, leamos-a «Vida intensa» de Roosevelt, vexamos coma se forman os individuos, as células que consti-tuyen aquil organismo, a materia prima de que sai a nazon.

«Non abunda o número para costruir un pobo. A India con trescentos millós de seres, é anela de corpo e d'alma. A China con ca-trocentos millós seguirá no sono de serva, mentras violentos despertares non cambeen o fondo desta imensa coleitividade. O anjo da soberanía parés haber abandonado o Ourien-te. É a pracidés, é a malsan dozura, é o gusto na sumisión, i-é a anemia no caralter o que trai estas decadenzas. E son os homes sans, reitilenios, resoltos a pasal-os rudos trava-

llos do mundo, os capaces de sentir as suas venas estremecerse d'orgullo coas grandes empresas da sua pátreas, os constructores das nazonalidades.

E tampouco conta o tempo. Quince séculos levou Italia dendes Augustulo á Víctor Ma-noel para rubir dendes aquil inferno d'anar-quía en que a sumían Papas e Príncipes, e onde Dante deu seu brado de desesperazón.

A educazón ten a maternidade do patreotís-mo. A educazón que predique o esforzo, o la-bouro, a loita, os sofrimentos, que non fuxa a os perigos para conquistar, para si e para seu país, o espléndido e derradeiro trunfo.

Nosoutros temol-o dereito d'esperar que á mocidade americana deveña un día verdadei-ros homes americás. Que non sintan a poltro-nería nin a debilidade, que non sexan fanfa-rrós nin fátuos. Que traballen firme e se di-virtan firme. Que teñan o espírito craro e poidan mantél-o seu posto diante de toda-l-as circunstancias e contra todo-l-os ventos.

Do corazón veñen toda-l-as alciós extraor-dinarias. N'ele s'acorda isa definitiva resolu-zón de chegar á fin ou cesar de later, qu'abon-da para romper un mundo de cadeas, e para donar libre paso ás mais outas aspiraciós. E co-ele un puño de gregos fixo anacos o poder da Persia, e nos lameiros da Holanda e nas montañas da Suiza afirmouse a dita i a inde-pendencia; Sagra forza que vence o mesmo aos homes que a natureza.

N'hai ren mais estúpido nin mais indigno que a auto-grorificazón. Ante as propeas ala-banzas sin fundamento, mistúranse a risa, a piedade i-o desprezo. O probervio american, ordena «falar mainamente e levar-na man-un bo pau».

Hai costume de s'adimirar e horrorizar diante da cíneca balxeza das doltrinas de Ma-quíavelo. Mais, ensístese pouco sobor do fei-to de que Maquiavelo faga descansar todo o seu sistema na despreciáble crenza da par-vidade e da balxa moralidade pública da mul-titude que pide golosas promesas sen se coi-dar de que teñan cumprimento. Dí o mestre Italian: «O príncipe ha ser gran mentireiro e gran hipócrita, e toda-l-as suas verbas han estar cheas de piedade, d'humanidade, de re-ligión, de fé simples, de patriotismo, sobor todo de patriotismo porque o vulgo deixase

sempre engadar po-l-as aparencias e n'este mundo non hai mais que vulgo».

A infamia de cantos escribendo ou falando praitican esta polítega, cai inteira sobre a nación qu'os consinte e os alenta. Os que por probeza d'esprito aceptan inconscientes o papel de falo, non son menos culpabels qu'os que descubren o segredo e conformanse con sorrir ou aproveitarse do engado.

«Istas verbas — concruie Roosevelt — van dirigidas a todos aqueles que con altos afá-

nanse por realizar un adlanto na sua nación; a os que a pesar das caídas, das paradas, dos erros e dos posibels fracasos, no meio a'unha loita agostadora «fan» algo proveitoso para o ben público; para os homes d'aición que sen ademitir pesimismo nin debilidades, tomando exemplo no campo de foot-ball, jogan lealmente (play fair) e pegan firme e en liña reita (who «hit the line hard»).

PORTELA VALLADARES

A NETA DA NAIPEIRA

NOVELIÑA

Elo ocorreu n-unha d'isas aldeas ridentes: cunchiñas mariñans, que somellan nascidas d'un bico da luz no seo escumante das suas amadas rías.

Terra adrento, camiño da camposa arxila-ba as suas ai-

ñas mouras opequeno muíño que lindaba ca casa da «Naieira»; mais moura qu'o muíño: ende mal, sen ñas; anqu'as xentes ll'atribufan ben as dos anxos, ben as do demo, segun a sorte, baril ou cativa, que desentranábase na maraña enmeigada d'aquelles naipes larafuzados, dobrados, teixos. Era a «Naieira» unha muller pequena e redondecha como unha piola; ben graciosa e galana como roibens de día morredoiro. ¡Abofé! ¡Debeu de tentalo demo, nos seus quince anos rayosos! y-ela contaba — coa mais meiga xentileza do mundo — que tan soyo pol-a sua gracia, casou co home mais guapo da parro-

quia, o defunto «Barre-bostas», alcume herdado dos vellos; pois o «Barre-bostas» mudaba a sua roupíña cada oito días — dendes que retornara da Amérecas — y-era home que non se deixaba aforcar por... seis ou sete pares de calzados!

Elo, o certo foi que na súa viudez, a «Naieira» non apañou mais ben qu-aquelas roupíñas (roupíñas que non lle fixeron xeito, por non ler mais fruto do «Barre-bostas», que cinco rapaciñas cativas) e os calzados que a trillaban (afeita ás zocas) e dos que houbo de separare o par mais lustroso pra qu'o defunto loscira, morto, tanto como o probiño fachen-dara, vivo; paseándoo, de cote, pol-os camiños, pendurados na moca, e apricándolles o seu verdadeiro uso en romaxes, velatorios, casamentos, antroido, etc., etc. A parexa, mail-as picaríñas, comían pol-a noite o que pol-o día traballaban; e a «Naieira» viuda, ollou de frente a nova vida, sen compañía e sen pan e douse a cavilar, como Fausto (mais que ela non tiña a compracencia de conocer tan istranos nomes), na maneira de facer rexurdir o tempo ido. Non era muller de s'afogare n-unha pinga d'auga, escadasí, acaíalle mal a a aixada e lle non acaía millor a servidume. O seu curazón, adolorido, arripiouse diante

do fantasma da fame. Aquelas criaturinhas, atrás d'ela, co seu eterno janganillo: «¡pan!... ¡pan!... ¡dame pan, naná!... ¡E que aquela vocina mansa, sonáballe, alma adrento, mesmo como lle sonaran pouco había, as folgas, berrando, dand'o bandalo da campán, ferruxenta: ¡tín!... ¡tán!... ¡Os que se foron «non volven mais»!! A «Naieira» descorazonouse un pulo. Foi pol-o mes de Santiago, cando recibiu «aquela visita del Señor»: pol-a mañán, a romper de día, guindaba as fillas fora da casa: «Idelles dicir ós veciños que tedes fame, e que non hay fregoliña de broa», e a brincar a mais pequecha, a Lolita, atrás das outras, pillábas no voo e afanábás pra dentro; pechaba, botaba o ferrollo, erguíaa no colo, e brincando como outra nena, apañaba na arista as barredallas d'un pequeno cocedoiro, estinto: alendia o lume con catro garpallos, máceres, e facíalle un boliño, do qu'ela non probaba rapa! (¡) A súa conciencia berráballe ás veces: «¡Non seías Meiga, Marica! ¿Seiqu'as outras non son as tuas fillas? ¿Non-as trouxeches nas illargas, no canto ond'a trouxeches a ela? ¿Non-a pariche tamén no delor?... E acalaba a conciencia cos bicos tolos, pousados a feixe nas facelras quentíñas e molaregas da súa Lolita; embicándoa co-a derradeira cunca de caldo, lavado, que lle puido afanar o pote; coa fariña de tres espigas raposas, co mulleiro lle moía, sen pagal-a moquia... ¡Anda, hó, anda!... ¡pol-a ánema bendita de quen tés no outro mundo! E cando se resistía facendo mofa d'aquela tonaxe... ¡Faino, Farruco, móema, pra que noso Señor f'arrede d'unha cárcere!» (Non sei que conta tiña co-a xusticia o mulleiro de Castelo, qu'aquel rogo domábao sei ¡pre!)

Un día, non tivo que lle dar a Lolita: nen caldo, nen fariña, e pillándoa nos brazos, e ollándoa longamente e ben de preto, mesmo como si quixera ritrafala no bugallo dos ollos... (¡ay, ser!... ¡era a cariña, toda, do fenecido «Barre-bostas»!) botou'a correr camiño de Sada: quería *saber*. Alí, pé d'un regato cantareiro, beira do mesmo Taravelo petou n-unha portoiña baixa, non sen asegurarse, dinantes, da completa soledade d'aquelles paraxes.

— ¿Quén é!!

— Son eu, tía Chinta! ¡A «Barre-bostas» do Castelo! — berraban, cal s'as duas fosen xordas d'amos ouídos...

— ¡Pois entra, filla, entra! e boia a porta que eu non podo deixar o meu laboriño!

E mais entrou, avaladiza, latexando pra demandare..., «unha volta: unha rolda das cartas». Sentouse n-unha maceira emborcada, a filla apertuxada contra o seo.

— ...¿Ves ti sementes pol-as cartas?... ¡Non te me repañas, que *todas* somos mulleres e a muller do seu home pode ben entrar por esa porta co-a cara moi resolta e moi limpa ¡A ver! ¡corta!... ¡non! ¡co-a man esquerda, muller! — alucando as cartas con moito tempero — ...Hay eiquí un home, viudo, que che fai es veiras, lnda que se non amostrou, ne-no fará tan longo; e outro... — ¡arre, diñol!... — outro, que cobra pol-o Rey...; ¡é un espada! ¡hay unha picardía pol-o mediol... (vel-ahí o as de bastos!) é unha vitoria, con diñeiro e con carta, de por parte! Elo... ¿Non tés ti algún calzado que te trille?... n-iste catro de bastos vexo « cousas perdidas »; roubáronche, por forza, unha peza de roupa, ou teñen mentes de ch'a roubar moi logo... ¡Qué fas, que non atendes!

— Pois mire, tía Chinta: alucáball'o leito, tan portado; o cabezal, garnido de puntillas; ¡tantas guapas imaxes, qu'aquí ten! E... todo isto... ¿Ganouno soyamente co-a baraxa? ¡tanto ben e riqueza... ¿Saíron d'isas cartas, retorcidas? ¿dos esquitos que vende, pra bô fadar das bestas? ¡E diga, tía Chinta! ¿qué vou ser eu, no camiño pechado d'unha vida, falla de compañeiro? Cando chegue a invernaia, e non haxa ameixeiros pol-os campos adiante..., nen amoras..., nen érbedos..., nen tan xiquer nocellas pra lles lugañal-a fame ás miñas fillas.

E tía Chinta tivo un xesto d'alta sabencia, diño áa sona qu'enche de prata a súa faldriqueira de terliz; y-erguendo a súa testa, e sinalando o ceo, lle respondeu, visoltrada e melga:

— Pois ti... ti serás «naieira»!

♦♦

Quilxo Deus qu'a vella tía Chinta vivise pouco tempo. Dinantes de morrer, chamou por Marica (do «Barre-bostas» de Castelo) e faloulle, malnina, d'ista sorte:

— Escoita, Mariquiña: eu non hei de vivir; por mais qu'o sinta: eu non teño familia, nen maiores obrigas; teño, por outra unha vella débeda, que consumirá canto na casa gardo:

un pouco de diñeiro, as roupas, os almallos, as galifias. Mento facerche un grande favor e podes estimarmos! Pilla aquela peneira; pona ensí... cú pra riba...; janda axiña que non che me gusta nada ista goldra que fai poches no meu peito!

E tirando de cartas, dou unhas cumpridas leuciós á «Barre-bostas» e decíalle, antre cartilorio e cartilorio:

— ¿Ti ves aquela Deloriosa, sorrindo, no acougo do seu camarriño?... (1) ¡Miña Santa querida! Na primeira semán qu'a merquei, ¡tróugome catorce pesos á casa! Rézolle todo o día, namentras non me chegan os meus siareiros...; cada trinta paternostres fan unha misa... ¡e hay días que lles dou a volta, e fago tres ondas!... Rézolle... ¡a sesenta!... ¡a noventa paternostres! ¡E os meus santinhos mirando sempre por min!... E namentras estou n-ista cama, ¡veñen as avelaíñas del Señor!... saend'ali... — señalando o curro donde descansa o pequeno camarriño da Virxen, eo muro, no que se ven pendurados duas on tres dúceas de cadrifios con estampas santas: arriba, en baixo, arredor: é unha parede sementada de Santinhos, grandes e pequenos, conosciados e mais ifiorados, dend'a Virxen feliña, co-a coronilla d'ouro e o ramallito verde nas mans enerculladas, hasr'o mozo guerreiro con calzas pretas, capiña voandeira y-espada na erguida man vencedoira.

— ...Veñen d'ali, bulindo e rebulindo... e véñense pousare no meu peito!

— Eu coidei qu'eran vermios da couce... ¡e tiráballes a matar sen doo!...

— ¡Non, Mariquiña! ¡Non mate-as avelaíñas, que son avisos de Noso Señor! Onte veu unha, grande... vizosa... ¡lumieira! Un stareiro, que buscaba a sua sorte, nas carias, gozábase n-ela. «¡Mirai tia Chinta! ¡Mirade a miña sorte qu'arrecacha! Y-eu... caladiña... seguía nos seus voos, e sorría por aquela espera murchada!... A volaíña topou, ô fin, o camiño da verdade, e veu pousarse eiquí... como todas... no seo que lles quere ben! E lnda non alboreaba... ¡pum! ¡pum!... petaban na miña porta... ¡e ali estaba a boa noval! ¡a pratal! ¡o meu canxel! o choiño xeitoso, redondo! ¡o bô touciño pr'as tortas! as dondas cobriciós, pra

acallentar o corpiño vello d'ista tia Chinta, que non sei como tanto lles meresce ôs Santos!

..

Dinantes de lle pechar os ollos á *sabia*, tomou Marica naipes, borlel, rosarios — habíaos, tamén, onde queira qu'os sostíña un cravo — arreboxouno todo n-unha regazada (nimbadas d'avelaíñas mouras): entornoull'as capelas dos ollos, botoulle unha oración, sarrapicouna con auga bendita (de sete Pascoas), dicindo, a tempo qu'as abaneaba o ramucho d'oliva, sobr'o corpiño consumido: «Nome do Pai, e do Fillo, e do Santo Spirtu!... ¡Deus te garde na sua santa paz! — e moi pertiño do oído — «Daraslle memorias o meu Xaquín... (¡ti sabes ben!... ¡o «Barre-bostas do Castelo!») Dimpois requiriu ás avelaíñas: «Se sodes pelengrinciñas do Ceu, ben chegadas vos miren istes meus ollos pecadores! Se vides das negrecas do lume... ¡arrenegadas seades, por séculos de séculos, amén!».

Poucos días mais tarde, vendíanse á poxa todol-os bens da tia Chinta: camarriño, Santa Virxen, cadrifios, cómoda, leito, cunchas — lembranza de moitos mares alongados... — Todo mercou a «Barre-bostas» (con diñeiro emprestado) mais ainda aquel nome e sona de «Naípeira» que a fixo dona de segredos, de loitas, d'almas, de concencias! O eco do chirrido aspro das aliñas do muíño, concertáronse farsas, descontromiñáronse bodas — ¡antroidadas sprituais! —, vendéronse, por milleiras os *esquirtos*, pr'arredar de todo mal os animás de galla; proporcionáronse xaropos pra s'astruciar o amor d'ista, o diñeiro de aquí... ¡mentíuse pol-a vella! Se non podemos afirmar qu'o demo trunfaba, xuráramos qu'o Spirtu do Altísimo non se deixaba ver por ningures e aquela sua Diviña Nai, aparecíasse-lles a todos de cada vez mais, agrimadiña, mais melanconlosa: testigo mudo da falsía, da superstición, do ingano!

¡El com'a quer! A «Naípeira» pagou axiña o seu choyo e as suas fillas non volveron a xantar érbidos, ameixós, nocellas...; nen-as desbotaron os veciños c'unha mala razón, cansos de velas na sua porta. O mulheiro moia e cobraba boas maquías, e a naípeira gaslaba a reu sayas de baeta ou de pano, sagals ama-

(1) Tipos e costumes copeados do natural.

relos (pol-a mór do reuma), chambras de lenzo padroeiro, panos santiagueses estrelados de frores e frecos. ¡Se non fora aquela súa Lolita que l'acababa a vida! Unha tras d'outra, fóranse casando as súas irmans: ista, co fillo do segredario; est'outra, c'un ricacho de «Cuco do Río»; aquela, c'un ché enredellado na gracia hereditaria dos «Barre-bostas»; a mais vella (unha moreneta que daba xenio; c'uns ollos, mesmo da parentela da «estrela da fatura»), namoricouse d'un canteiro ao xeito, e... ¡a ela! En oito, ou dez anos, viuse a «Naipeira» arrodeada de meixelas mouriscas e de lucellos fellos ollos... ¡E aquela Lolita, pol-a que daríaa a todas, sen noivo, sen amor, tristeira, branquexada o mesmo qu'a imaxen do camarino; levando tamén loito, mais qu'en mascarado en hábito, pol-a correíña que pende na cintura, mais pol-as sete espadas, ¡tan cucast que somellan crucificarl'o peito.

¿Cree ou non cree Lolita no arte do cartilorio? Algunha vez, arrautada, matou n-un arrabecho aquelas avelañas que no seu sentir trizábanll'a mantilla no fondo da ucha. D'outra emposta estemereceuse, cando o desvial-o corpo do vello balcón — dimpois d'unha festa dos ollos, alucando a ría, os montes, o sol alaranxado, o día morredoiro! — apercibiu a naiçia (¡qué tanto amorio lle daba!) debruçada sob' unha mesa coxa, sen levantar ollo de dúas ou tres baraxas esparramadas; pillando ista carta; deixando aquel'outra; baraxando cen veces pra lles zunguir o misere segredo d'unha vida que tan soyo a Deus llo debía! Abesullando as ánsas dos siareiros, escoltando o trogo da súa nai, avalado conguerizos témeros, demándéndose co frío qu'arripiaba baixaba dos montes, ou rubía da ría, ou nascía d'aquela maldecida baraxa meiga.

E Lolita namorouse o fin! e lonxe de s'esquencer das súas loitas de muller crecente; a loita sobrepúxose, asolagouna, venceuna; por'os qu'ela miraba e mais amaba como próximos sogros, tan presto foron en coñecemento dos namorouzos, repudiárona como amiga, y-embarcaron o fillo, medofentos de velo enfeitizado pol-as artes, ruis, da «Naipeira» ¡Nada menos qu'afillado do cura, era «o roxo», aquel rapazote de bon porte e fidalgas maneiras: alto, corpudo, roibo; o partido mais rexo do Castelo!, un corpo de xigante; unha al-

miña bendita. E... ¡Porque non-o embarcaron antes! Pra Lola foi tarde... ¡demasiado tarde xa! ¡Mais conviña en que facían bent!... ¡Janqu'ela morrese na demanda! O roxo era diño d'outra caste; ¡nunca pra se abaixar á filla d'unha *sabia*, mitá minteira, mitá meiga... ¡(soupera ela donde finaba a bouga, e onde comenzaba o meigallo!) ¡«Meiga»!... ¡Fuxe, fuxe, pecado! que aquela «meiga» era a naiçia de Lola: unha bendita nai amorosiña! a qu'enxendrou sen dúbida a cántiga:

(1) Miña nai, miña naiçia,
Com'a miña nai ningunha:
Ela quéntam'a cariña
Co calorciño da súa.

¡Cántas veces a durmiu a ela, pequeniña, arrechegándoa contr'o peito, e quéntandoll'a cariña, co folgo do seo materno, n-un fogar valdeiro e friento!

A cariña da Deloriosa, esbáese... a de Lolita perde cores e carnes: ¡dixérase que van as dúas á tema!

Unha mañán da mais cenza invernia, a «Naipeira» chamou en van pol-a súa filla, pra lle servir o almorzo. Nen viva, nen moría! Berroulle; xuntous'a xente toda do rueiro; a nai por diante (en cabelo, arrincando adocida, os bueres acanados, qu'eron argullo da súa filliña ausente, desabotonada, ronca de berrar, de pregar, ¡de brasfemar!); recorreron estradas, curripas, custas piosas, aldeas, montes, praias. Pidíronll'as escumas impiedosas da ría, buscáronna na represa do muiño, demandoulla, a nai, atolecida, ós ecos, ós aires, ¡ós Ceus! Chegouse á Virxen *que lle trafa os choyos*... e sacouna do seu camarino... e petando co-a frente no taboado, berráballe:

— ¿Qué mal che fixen eu?... pero, ¿qué mal, o Diosiño querido! ¡Ti miña Señora, que sofriches d'iste mesmo mal de saudades morredoiras... ¡¡Qué fixen eu, que non fixeran outras? En non matei, eu non vertín sangue alleo! Non arroubei, que mo deron!... ¡nais malo de lles que nasceron bobos! Mentín: *iso é verdade*... mentín e trabuqueinos... ¡mais fixeno pol-o precuro e a saúde das miñas fillas! ¡Minto! ¡minto e reminto! ¡minto sempre! pro, Ti, miña querida, ti sabes ben qu'o fixen... qu'o fago, por Lolita! ¡Tórnama, nai de Cristot

(1) Cancionero do pobo.

¡Pol-a Coroa d'espíñas!... ¡Pol-o sangue ver-
tido no Calvarie!

Anoiteceu o martes d'Antroído. A palsaaxe mascarada, ou soyamentes fizinada co ferruxe do lume, corre, persíguese, brinca, danza axouta. Troulean os mozos, fan trasnadas os rapaces, os vellos se revén, cada un nos seus, rin a estoupare; comen castañas, filloas, orellas; beben resolio, ou caña. Todos viven e gozan; soyo reina o silencio no achousado vidoiro da «Naipeira»; pasou a tarde atrás do seu alboy, tirada, sen tremar, sobr'a dura friaxe d'uns tumbelos. No lusco-fusco, retirou-se adrento...

— Vés con nós, bolitiña? ¡anda!, que temos filloas e molete!

— ¡Vaite! (Vai, queridíño) Non che teño pres-
tanza pra nada!

— ¿Choras sempre á nosa Lolitiña?

— Non me rompá-as curdas do curazón:
vaite, prendiña!

— E se non chega ¿chorarala sempre? ¡sem-
pre! ¡sempre!!! pol-o día e pol-a noite?

— ¡Sempre! ¡sempre! ¡sempre! E rompeu a
xemer, acoradiña.

Co ise estrano temor qu'arreda ós nenos de prantos e saloucos, o «Naipeiro» — nunca mais os abandonaría aquel alcume! — botouse monte abaixo, e foi levar á casa a risposta, tristeira de bolita.

A vella meteuse na cocíña; alcendeu o can-
dil, botou un cepo na lareira e sentouse: non durmía, nen velaba; vidiña e alma estaban sos-
pensas d'un soyo lembrare. Se non soupo xa-
mais canto tempo se pasou á maneira; cortou o seu delirio, un peto, quedo, dado na porteli-
ña da súa horta.

— ¡Adiante quen sea!

Y-era unha muller; unha muller ou unha nena, cuberta c'un leño, a modo de capa que lle chegaba caxque has'os pés. Gardaba un lote, moi amodiño collido, e gardáball'o ro-
stro unha grande careta, feita con papel negro.

Agrimous'a vella e arrempujouna, pra non deixala pasar mentres lle dicía acorando:

— ¿A qué vés? ¿A mofarte das miñas bá-
goas? ¡Abonda cos rapaces, que non saben pasar sen dar unha martelada na porta! Ou é qu'ñoras onde petas? ¡Ista é a casa da desgra-
la! ¡Vaite alí donde axouten e ríen!

Mais a mascarada non se moyiu; tembrá-
banl'os fros, inda por fora do forte mantelo, e sen lle contestar, pasou por diante da «Naipei-
ra» has'r'o durmidoiro, no que luscía a Virxen a súa coroníña: as súas sete espadas de prata. E c'unha voz, que parecía non ter dono, cre-
vada, perdida, faloulle así, deixándose caer n-un tallo:

— Un día, tía Marica, quixo vostede saber da súa vida por ver, e soupo! As súas fillas mo-
rrian co-a fame... a Lolitiña...

— ¡Cálate, muller, cálate! ¡Qué me trizades a y-alma, a prenuñar seu nome!

— Tamén eu teño sede da luz e da verdade... ¡tamén eu quero *saber*!

Sen se dar apenas conta do que facía, tre-
mou a «Naipeira» da baraxa, mais da peneira, botou unha xelra, tirou as cartas, saíu o as de bastos, treición e picardía.

Fora, íñase estinguindo todo estrondo. Reco-
collans'as xentes; oubeaba, lonxe, un can; estrelecía.

— Eu quixera saber... s'un home a quen ameí me correspondel...

Lembrou's'a tía Marica da filliña, por outros desdelxada, e con rábea confida, tirou de novo, e recolheu as cartas e díxo:

— En fin de contas... ise home, se xurou, xurou en falso; non vos quixo; mentiuvos...

— E que teño unha filla! ¡unha filla sen pai! E asospiraba, cal s'o suspiro l'arrincase a y-alma!

— Como elo seia. Eiquí está o Rey de bas-
tos... ¡vedel! ¡vai de viaxe!

— ¿Pra retornar!...

— Non, ¡nunca! ¡nunca! ¡pasou a mare de unha vez moi chea!

Non dou a triste un chio! Esbarou has'r'os pés da aqueloutrada *sabla*; apagons'o candil, berrou un neno e á morta luz dos cepos reco-
llíu a «Naipeira» á súa Lolitiña, que lle discía xa na pasión e mesmo boquexando:

— Non mintas mais, naiciña!... ¡Pol-o Deus que nos fixo! ¡todo perdín por ti!... home... amor... ¡honra! ¡A vida que me deches, e lle volvo!... ¡Xúrame pol-a Virxen que m'escolta, que aquesta outra Lolitiña... ¡iste meu gromo que che delxo en prenda... iste gromo de sangue do meu sangue... ¡Non será nunca «A neta da «Naipeira»!

FRANCISCA HERRERA E GARRIDO.

A EDADE DO FERRO NA GALIZA

(Proseguimento)

11

AS FÓNTES PR'O ESTUDO DA PROTOHISTORIA GALEGA

E coma semellantes elementos de juízo teremos qu'atopalos nos textos, na epigrafía, na lingüística e na arqueología, compre que denantes de seguir adiante, botemos unha ollada en col d'estas fontes de coñecemento.

Dende ben antigo, cecais d'end'o alborexar da Edade do Bronce, as cassiteritas e seguramente o ouro galego, deberon ser oujeito d'un aulivo comercio (1) levado a cabo n-un principio por terra e de povo en povo, a semellanza coqu'ocurría co ámbare báltico e co-as ofrendas dos Hiperbóreos ó Apolo délfico, e mais tarde, asegún testemoio d'Avieno (2) e Strabon, (3) por vía marítima deic'a Tartessos e Gadir ond'o noso estano iba juntarse co-a prata y-o chumbo pra sair logo car'o Oriente nas naves de Tarsis de que nos falan Isaías (4) y-Ezequiel (5).

Tartessos e Fenicios, os mais vellos navegantes históricos que sulcaron nas suas barcas o temeroso océano, tiveron pol-o tanto contacto co-a Galiza e coñeceron sin dúbida as gentes qu'a povoaban, pero d'iste coñecemento apenas chegou a nós unha lembranza escura e desfigurada. O poema *Ora Marítima* de Rufo Festo Avieno, literato e procónsul do século IV da nosa Era, contén unha descripción das costas da Península qu'asegún os seus comentadores está tomado d'un antigo periplo anterior en varias centurias ó nacemento de Je-

sucristo. Acerca da orixe e data d'esta que se chamou *fonte vella d'Avieno*, teñen andado moi disconformes os pareceres dos eruditos. Mullenhof (1) na Alemaña e Blázquez (2) na Hespaña creron na transcripción d'un periplo púnico do século -VI, o periplo de Himilcon, citado no texto do poema, pero Marx (3) e Schulten (4) estimaron en troques que se trataba da tradución d'unha geografía massaliota do século -IV, anqu'o segundo d'istes autores despois d'un fondo estudo da cuestión, reutilizara o seu primeiro punto de vista atribuíndo nas suas derradeiras publicacións (5), a fonte vella d'Avieno á mesma data que Mullenhof e Blázquez, e dando as noticias n-ela consignadas acerca das costas occidentais da Europa, un orixe tartesio aproveitado pol-o geógrafo marsellés.

Respeito da interpretación do texto do poema e da localización das tribus, cabos e illas n-il nomeados, a disparidade antr'os comentadores aínda é mor, sendo d'abondo pra probalo o decir qu'as mesmas gens y-os mesmos accidentes geográficos son postos por Costa no E da Hespaña, por Blázquez nos Algarbes, por Sarmento (6) na costa W de Portugal e por García de la Riega (7) na Galiza. No día e gracias ós estudos de Schulten e de Bosch Gimpera, de que logo nos ocuparemos a topografía do poema d'Avieno aparece mais aclarada que

(1) En col do estano galego e do seu comercio nos tempos prerromanos, vex.

Hugo Obermaier, *Impresiones de un viaje prehistórico por Galicia*, págs. 33 e segs. (Orense 1925).

(2) *Ora Marítima*, v. 114.

(3) III, V, 2.

(4) XXIII.

(5) C. XXVI, vers. 12.

(1) *Deutsche Altertumskunde* (Berlin 1890).

(2) *El Periplo de Himilco*, Bolet. de la R. S. Geográfica.

(3) *Avienus*, *Real-encyclopädie de Pauly-Wissowa*.

(4) *Hispania*, *Real-encyclopädie der Klass. Altertums*.

(5) *Fontes Hispaniae Antiquae*, fas. I.

(6) *Ora Marítima* (Porto 1896).

(7) *Galicia Antigua*.

denantes, pero esta claridade é tan relativa, que non permite pol-o menos no que fai relación á nosa terra, mais que deducílos conjeturás.

E fora d'esta lembranza escura, ningunha cousa mais nos deixaron Fenicios e Tartesios. Os primeiros, o mesmo qu'os seus irmáns e sucesores os Cartagineses, sabido é que nunca foron afeizoados a proclamar as conquistas do seu comercio, e que procuraron pol-o contrario, escondelas ós ollos de posibles competidores, y-encanto ós segundos, nada nos queda pol-o d'hoxe, da súa antiga literatura, facéndose necesario agardar os resultados das excavacións emprincipiadas no suposto emprazamento da milenaria Tarsis, das que poderá saír cecais algún lostrego qu'alumee moitas escuridades da protohistoria galega.

En troques do silencio de Fenicios e Tartesios, tivo a antiguidade a lería faladora dos Gregos. Anque non se conserva mais qu'unha parte mínima da súa prodixosa produción literaria, podemos n-ela seguímos paso a paso o progreso das súas descubertas geográficas o avance das súas colonizacións y-o desenrolo do seu comercio; pero Galiza, a pesar de canto se ten dito en contrario, queda fora do alcance d'estas colonizacións e d'iste comercio. Tense falado tanto e por tan outas autoridades dos establecimentos helénicos nas nosas costas, que cecais pareza atrevimento o negar cousa que persoas de tan grande sabencia teñen afirmado; pero a pesar d'elo, non podo deixar de consignar eiqui qu'os investigadores mais modernos nin xiquera fan mención de semeilantes colonias, tidas no día por fabulosas. En efecto: fora da ingenua historia que nos conta Asclepiade de Mirlea, (1) fundado sin dúbida n-algún parecido de nomes *Grovii* con *Grrail*, *Cilenos* con *Helcnos*, *Tude* con *Tydea* coma creen Murguía (2) e Leite de Vasconcelos (3), e reproducida despois pol-os escritores posteriores en col do viaxe de Teucro e Amphilocho, nada hai que permita supor o establecemento dos Gregos na nosa pátria. Sería larea moi longa o examinarmos detidamente

esta cuestión, y-así, pra non pasala en silencio, limitareime a facer constar istes tres feitos reveladores.

I. Ningún escritor anterior á conquista romana fala de colonias gregas en Galiza. Polibio mesmo, o honrado e coidadoso Polibio, que foi o que debeu recoller acerca d'ela as primeiras informacións de boca dos soldados de Decimo Junio Bruto, chámalle *pais descoberto fai pouco*, (1) y-aínda engade qu'o Océano exterior era descoñecido pr'os seus compatriotas (2). Mais tarde, Strabon (3) ven confirmar estas afirmacións do megalopolitano, ó dicir qu'o isolamento en que vivían os galegos era a causa principal da brava rudeza dos seus costumes.

II. Asclepiades y-os seus repetidores non atribuyen a colonización grega do noso chán a Gregos históricos, senon a persoaxes míticos, a héroes das lendas homéricas e do ciclo troyano, coma Teucro, Diómedes e Amphilocho, e sabido é canto espallaron os retóricos helenísticos istes priges troyanos dos que nin a mesma Roma se viu libre. E coma queira que no día ninguén concede valor ningún á leenda d'Eneas nin a outras que se ll'asemellan, non hai motivo pra que Galiza sexa unha excepción á regra xeral.

III. No territorio ocupado pol-as tribus dos Gravios, Helenos, Tydenses e Amphiloquios, que Strabon, Plinio (4) e Justino (5) nos dan coma descendentes dos Gregos, elisten estacións da Edade do Ferro tan importantes coma de Santa Lucía e Sania Tecla, y-en todas elas ten aparecido un cadro uniforme de civilización posthallstática, sin que teña sido atopado nin o mais miúdo ouxeto de procedencia grega.

Non, os Gregos non colonizaron nin comerciaron con Galiza. No ano -630 aprousmadamente, puxéron'en contaoto por vez primeira co-a costa atlántica d'Andalucía. O samio Kolaos (6) empuxado pol-o trebón, chega a Tartessos, ten alí boa acollida, troca e vende e volta á súa terra con tal cantidade de riquezas, qu'os Focenses, os primeiros dos

(1) In Strabon, III, IV, 3.

(2) *Hist. de Galicia*, 1ª Edición, t. I.

(3) *Religiões da Lusitania*, t. II, págs. 74 a 77 e *Nota a respeito dos Grovii e Celticos*, *O Archeologo Português*, vol. XIV, págs., 131 e 132.

(4) III, IX.

(5) XVI, XV.

(6) III, I, 8.

(7) IV, 34.

(8) XLIV, 3.

(9) Erodoto, VI, 132.

Helenos qu'asegún Herodoto (1) fixeron longos viages marítimos, non tardan en seguill-os seus pasos. Por un instante, estes Focenses enión na súa mais outa autividade colonizadora, parece que van arriscarse pol-o mar exterior, pero tropezan co-a resistencia cartaginesa e teñen que recuar y-estabrecerse nas costas do Sul e do Levante e da Hespaña, fundando as colonias de Mainake y-Hemeroscopio, já despois da fundación de Massilia, coma se cre generalmente, já denantes, asegún o parecer do sabio Clerc. (2) Istes viages e colonizacións focenses refréxanse nos escritores helénicos das centurias VII, VI e V denantes de Jesucristo: Hecateo (3) coñece já as tribus ibéricas do SE y-E da Península; Siesicoro de Himera (4) fala de Tarissos e Anacreonte canta o rei Argantonio o da longa vida; pero as ribeiras do mar exterior siguen sendo iñoradas por todos eles. Heslodo (5) no século -VII, di somentes qu'están habitadas por Ligures; Hecateo, (6) no -VI, confesa non saber nada acerca do contorno oucidental do Eumene, y-Herodoto do -V, si ben coñece os Celtas que viven por riba dos Cyneles do cabo San Vicente, (7) decara non ter noticia ningunha do lugar ond'están as Cassitérides, atrevéndose afirmar tan soilo, qu'o estano ven d'algún lugar retirado d'Europa, anque non de fora do seu recinto. (8)

Despois da V centuria, os Gregos vóltanse car'Oriente... As expedicións dos Esparianos primeiro e mais tarde as conquistas d'Alexandro, absorven por complot o millor das súas autvidás. Pero eiquí no Oucidente, queda Massilia herdeira do espírito mercantil e do alento marítimo de Focea, y-os seus homes que souperan encontrar dende Mainake o camiño que levaba os lacimentos de prata do val superior do Betis, tratou tamén de buscar-os vieiros marítimos que levaban os países do estano e do ámbare, e no século -IV, un geógrafo y-astrónomo chamado Pytheas, vencendo sin dúbida os obstáculos qu'a desconfianza púnica

había por á súa empresa, aparelhou a súa nao e bótase mar adiante en procura d'aquelas relixios misteriosas.

Saíndo probablemente de Gades, costea Portugal, Galiza e Cantabria, pasa por frente das praias da Galia, esprora as ribeiras británicas, visita Escocia, e a vista o océano boreal, o mar Cronio dos antigos, glado e bretemoso. N-outra nova expedición encamiñase Pytheas ás terras do ámbare e percorre e recoñece os esteiros dos ríos da Alemaña do N. N-un e n-outro viage, o navegante marsellés tivo que visitar-as nosas costas e recoller datos intresantísimos que debeu consignar nas súas obras *Descripción do Océano e Periplo*, das que por Disgracia non se conserva mais que miludos anacos que nos foron transmitidos por Strabon, Plinio e Polibio, os que levados amais por unha crítica trabucada deron pouco creto ás afirmacións de Pytheas e calificaron d'invenccións moitos dos seus descubrimentos.

Tirase así e todo d'istes anacos, comentados por certo ben sabiamente pol-o Sr. Blázquez, (1) qu'o esporador marsellés ocupouse da Galiza, que fixou a posición das Cassitérides con relación ó Promontorio dos Artabros e que foi o primeiro que determinou o cambio de dirección da nosa costa, sendo pol-o tanto o descubridor asegún Schulten, da forma peninsular da Hespaña.

Pero qu'esta expedición de Pytheas foi un feito isolado, e que despois d'il o roteiro qu'il descubrira non foi frecuentada, demóstrao o esquecemento en que caíron as súas obras y-o pouco fino que d'elas dirón os geógrafos posteriores. Por outra parte, e case sincrónicamente cos viages de Pytheas, a invasión na Provenza dos Galos, que botou car'os Alpes ós rudos Ligures, nemigos costantes dos colonos focenses, permitiu a estes, por medio dos seus novos veciños, mais civilizados, e sobre todo mais filhelenos, utilizar-o vieiro fluvial do Ródano pol-o cal chegaron logo a Massilia os estanos bretós e galeses, perdendo Galiza todo intrínseco comercial pr'os autivos mercaderes d'aquela república, que non intentaron nin despois da primeira guerra púnica, renouar-as audaces expedicións de Pytheas.

Y-así durante tod'o século -IV y-a primei-

(1) I, 163.

(2) *Les premières colonisations phocéennes dans la Méditerranée occidentale. Revue des Etudes anciennes*, VII, 1908.

(3) *Fragmenta*, Muller-Didot.

(4) Schulten, *Hispania*, pag. 79. (Barcelona 1920).

(5) In Strabon, pag. 99.

(6) *Fragmenta*, Muller-Didot.

(7) II, 85 e IV, 49.

(8) III, 115.

(1) *Pytheas de Marseille*. (Madrid 1915).

ra metade do -III, os coñecimentos en col dos países ribeirais do mar exterior non milloran nada, y-en Aristóteles (1) Timalos, (2) Éforo, (3) e no seu repetidor no século -I Scimno de Kios, (4) atopamos sempre a mesma noticia vaga acerca dos países centrás y-occidentás da Península, que son sementes desenhados co nome de *Kéltike*, mais sin acompañar ningunha indicación xeográfica nin a mais pequena distinción etnográfica dos povos qu'a habitaban.

Finada a segunda guerra púnica, emprincipian as longas e sanguifentas loitas da conquista romana. Deic'ós derradeiros momentos da insurrección de Viriato, Galiza non é tocada pol-as legións invasoras, mais en -139, Quinto Servilio Cepio combate já cos Calecos, probablemente na provincia portuguesa de Trazos Montes, y-en -138 ou -137, Decimo Júnio Bruto penetra na nosa terra que d'entón comenza a ser mencionada.

Pero que denantes d'esa campaña non era coñecida, ben o amosiran os mesmos historia-

dores romanos e gregos. Polibio, falando en xeral da Península, di: qu'o nome d'Iberia dábase soilo *á parte qu'está sob' o Mediterráneo, deic'ás columnas*, e qu'a porción restante, *aínda non ten nome por se ter descuberto fai pouco tempo*; (5) 2 Velejo Patérculo, (6) escribe: *E adiantándose Decimo Júnio Bruto hastra lugares dos que nin xiquera se tñha ouvido falar, mereceu o alcuño de Caleco*; e Livio, (7) cóntanos canto foi o terror dos soldados ó verse obrigados a pasalo Limia, qu'iles coidaba o Lethes, o río infernal do eterno esquecemento; e Floro (8) relátanos com'o ver afundir'so sol nas augas do noso mar, sintiu o general de Roma un religioso temor, e fivo medo de ter cometido un sacrilegio.

(Continuarase)

- (1) *Metereológicas*, I, 18, 19 e 20 e *De animalis genera* 38.
(2) *Geflicken* 138. Cit. por Schulten, *Hispania*, pag. 82.
(3) *Fragmenta Histo. Graecorum* I, 254.
(4) *Fragmenta* 162.
(5) III, IX.
(6) II, V.
(7) *Periplus* LV.
(8) II, 17.

QUOD NIHIL SCITUR

(Proseguimento)

A mais d'esto, en toda cencia, asegún dis, hai que supor principios nos que non convén porfiar. Pol-o tanto, o que d'iles se siga, serán cousas supostas, non sabidas. El hai nada mais triste? Pra que sepamos, compre iñorar. Pois, qué outra cousa é o supor algo, senon ademiti-lo que non sabemos? Millor sería, se cadra, o saber primeiro os principios? Nego os principios da tua arte: próbaos. Se non debe argumentar contra os que negan os principios, has dicir. Non sabes probar; és iñorante, non sabio.

Mais toca á cencia superior e común o probal-os principios das outras. Entón, aquíl que eña esta cencia común, pode que o sepa todo: ti non sabes nada. Pois quen non sabe os principios, non sabe a cousa.

Mais, qué é esa cencia común? É parmoso de que xeito istos artistas, dividiron pra si os oficios e sinalanlles lindeiros, da mesma maneira qu'o pobo mesmo adauta e reparte a terra. Construíron o imperio das ciencias; a raíz

das cales, e o xuez supremo, é a cencia común á que refiriron os problemas supremos.

Esta é a que dá leis ás demais, as cales teñen que recibilas como valedelras a ningunha d'elas élle lícito impunemente meter man no d'ela, nin no das outras. Así, porfían toda a vida, sob' o ouxeto de cada cencia sin haber quen falle iste preito (ou millor iñorancia). Se algún trata dos astros na fiseica, faino, din, en canto fiseico ou en canto astrónomo; e un di: qu'aquelo pillouno emprestado do aritmético; e outro que aquilo furtouullo ó matemático.

Esto que é? Non son enredos de rapaces? Pois istes, en calquera sitio público, rúa, praza ou campo, constrúen hortas, tápanas, e cada un privalle ó outro entrar na súa. Eu ben vexo o que isto significa: como cada un d'iles non o pode abranguer todo, iste colle pra si unha parte, aquíl colle pra si outra. Por isto se non sabe nada.

Total-as cousas qu'están n-iste mundo,

...mundo, conspira á composición d'unha soya: nin unhas poden subsistir sin outras nin éstas conservárense co-aquelas; porque cada unha representa un rol particular diferente da outra; mais todas contribúen a compoñen unha soila. Aquélas causan éstas; éstas son causadas por aquélas. Se non pode espresal-a concatenación de todas as cousas.

Non é pois d'admirar que descoñecida unha soila s'iforen as outras. Veleiquí a causa de que, quen trata dos astros inquerindo os seus movementos e a causa d'iles, acoute do flseco coma probado o, que é o astro e o que é o movemento, inquerindo somentel-o movemento e a súa variedade e multipricidade.

Do mesmo xeito tocantes ás demais cousas. Mais esto non é saber; pois o verdadeiro saber é coñecer primeiro a esencia da cousa, y-en segundo lugar os accidentes cando a cousa os ten. D'elquí síguese qu'a demostración non é un xiloxismo centífeco, antes ben que non é nada, porque asegún tí, sô demostra qu'eisiste o accidente (pra min o mesmo si demostra que existe unha cousa, como si a esconde, non fai mais que perturba-lo espírito), mais a definición da cousa, supona. Nada saben os que teñen fé nas demostraciós e d'elas agardan a cencia; os qu'as condenan tampouco saben nada asegún tí; o mesmo hei probar eu: logo ninguén sabe nada.

Na cencia, s'admites a miña definición, hai tres elementos: *a cousa que ha ser coñecida, o coñecemento e a perfección* eisamñaremos arredadamente cada un d'ises elementos, pra despois deducir que non se sabe nada.

Primeiramente, cántas son as cousas? cecais infinitas non somentes nos individuos, senón tamén nas especies. Negarás que sexan infinitas, mais non probarás que sexan finitas, pois non pudesches enumerar-a mais pequena porción d'elas eu apenas coñecín o home, o cabalo e mais o can. Logo d'esto nada sabemos. Pois nin ti téis visto a fin de todas as cousas, nin eu a súa infinidade, e mais maxino que son infinitas cal é o certo? Ti verás: pra min nada.

Mais has dicir por que o qu'as cousas sexan infinitas, pode impedil-o coñecemento d'unha soila? Asegún tí por moitas: pois compre coñecer os principios pra coñecer a cou-

sa; cecais tamén a materia e a forma; mais no infinito, as infinitas materias cecais sexan distintas en especie (anque ti non queiras que ninguén distinga, a materia pol-a especie, posto qu'a privas de toda forma: d'esto hemos falar logo). Tocantes á forma non hai duda; agora ben, do infinito non hai cencia.

Mais dis: a materia das cousas infinitas pode ser a mesma. Certo, mais tamén pode non selo, e por esto ser múltiple. Cecais eisistan outras cousas inteliramente diferentes das nosas, e que ningún de nós coñece; mais o que pode ser e non ser, é dudoso que se ad'iles. Asegún tí, a cencia é d'aquelo que é e non pode ser d'outro xeito. Non compre tampouco qu'as cousas sexan infinitas pra qu'a materia sexa diversa, pois pra ti que crees que son finitas, non consta hastra agora, nin ha constar nunca (anque pódense enganar) si a materia do ceo é a mesma qu'a das cousas da terra. Cecais non hai unha materia propia dos espíritos, por mais que se chamen simpres? Por certo.

Afirmas que hai moitos xéneros d'iles, e pol-o tanto moitas diferencias. Logo convénen n-algo común, qu'asegún tí é a materia; e difiren n-algo que é a forma. Mais e os accidentes, non teñen cecais materia propia? Ti chamas xénero á súa materia e diferenza á forma. A materia dos astros é a mesma qu'a do ceo? Nono sabes; semella que non é a mesma. Logo iforanse cales e cantos seyan os principios anqu'as cousas sexan finitas. Non hai estabilidade nos principios; os principios do home son os elementos; d'istes hai esta materia y-esta forma; d'esta materia e d'esta forma hai outras mais simpres: do león, do pollino, do oso; así hastra o infinito.

Tocantes ás formas, non hai duda que no infinito han ser infinitas. Mais convén coñecer previamente os principios. Has dicir qu'os elementos non son os principios; d'esto hemos falar despois. Non haberá principios, pois do infinito non hai principio. Mais non saberás millor por esto o que sexan as cousas finitas. Nin o primeiro principio é o mais preciso de todos pra nós: pol-o que, tampouco os demais que d'il derivan. Logo non sabemos nada.

Ademais, nas cousas, unhas son *a se, ex se, in se, per se e propter se* (permitásenos falar

d'iste xeito) e a esto chaman os filósofos causa primeira e os nosos escolásticos, Deus: todas as demais non son nin *a se*, nin *ex se*, nin *in se*, nin *per se*, nin *sibi solis*, nin *propter se*; senon *ab aliis*, *ex aliis*, *in aliis*, e *propter alijs*. Convén coñecer unhas e outras. E quen é o

que coñeceu perfectamente a Deus? «Me non verá o home e vivirá». Por esto soyo foille premitido a Moisés velo *per posteriora*, ou sexa, pol-as súas obras. D'elquí di San Paulo: «*invisibilia Dei per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur*».

ARCHIVO FILOLOXICO E ETNO- GRAFICO DE GALIZA

CONTOS

A muller segreda

Unha vez pasada, había un mozo fillo do señor alcalde, era moi bó mozo, a todas as mozas que falaba co-el-as, as engañaba, y-entonces un día púxose a pensar e dixo pra il mesmo:

—Pois todas (suprimimos *pudoris causa* a expresión empregada pol-o narrador) son por un geito, já non vexo muller pra casar co-ela qu'eu lle teña confianza.

Entonces volveuse pensar qu'había unha na parroquia qu'era coxa, fea e probe; entón dixo il:

—Voulle falar sacretamente, qu'esa teño a seguridá que (o mesmo qu'arriba)...

E faloulle e casou co-ela, e unha noite, estando na cama, díxolle ela:

—Ay, Manoeliño, quéroche moito! E dixo il:

—Porqué dís eso, muller?

Entón díxolle ela:

—Porque tiñas tan boas mozas e ricas e nonas quixeches, pra casares comigo, coxa, fea e probe.

Entón contestoulle il:

—Pois eu quixente porque figúrase-me qu'és unha muller sacreta.

Entón ela contestoulle:

—Manoeliño, sacreta coma min non hai outra, pois parín sete veces, e ningún o sabe, soilo o sabes-ti agora que cho digo eu...

O lobo sin rabo (I)

Unha vez pasada iba o lobo andando e chegou a un campo; andaban dous carneiros e díxolles:

—Vouvos comer.

Os carneiros dixéronlle:

—Comerasnos, pero primeiro, téis que nos axudar a partil-o campo.

Mandárono pór no medio e iles viñeron a correr e déronlle unha atopada; e o lobo marchou rabeando, e foi andando e chegou a outro campo; andaban unha besta co-a cría, e díxolles:

(I) Velequí un conto da categoría, tan espallada na nosa terra, dos *contos des bestas*. Aínda qu'antes señan sinxelamente *contos* e non *lendas*, non por iso deixan os máis dos etnógrafos e folcloristas de lles atribuíren orixe totémico. N-este caso, *compre* que faigamos notar unha cousa ben chocante: por unha beira, o lobo, a *lincea* fera verdadeira que hai en Galiza hoxe en día, deu nacemento a un vasto folk-lore medofoento no qu'o lobo aparece coma sendo o terror da xente. Os homes vólvense lobos *lobis homes* ben por un maldito de nacemento, ben por unha fada (maldición) que lles botan, pra faguer estragueira nos seus semellantes. Ver o lobo é termo de comparación praos meirandes medos. Aínda se pensa que, ó que s'atopa

—Vouvos comer, ou a ti, ou ó fillo.
Entón a besta díxolle:

—Comerás, pero primeiro quería que me sacases un pico que teño n-un pé.
Il vai sacarllo, y-ela deulle un couce e o lobo marchou sen poder comer nada. Foi camiñando, entrou n-un forno, ond'estaban unhas cabras fiando, e díxolle:

—Vouvos comer.

—Tés que nos cantal-a misa primeiro.

E púxose a cantal-a misa y-elas entón botáronse a escurnichalo e non tivo mais remedeo qu'escapar, e foi pol-o camiño andando, chegou onda un carballo e púxose pensando, dicindo:

—Cand'eu fun partidador de campos...
Cand'eu fun sacador d'espigas, e cantador de misa, se viñera un rayo e me partira, já me daría a risa!

Un carpinteiro qu'estaba por riba do carballo, deixoulle cair o machado e cortoull'o rabo e o lobo marchou mais enfadado.

As bodas no ceo (1)

Cando un zorro viu que estaba a aigue baixa, díxolle moi cordo:

—E logo pra donde vai, comadre?

—Vou a úas bodas ó ceo.

—E vostede quéreme levar a min tamén?

—Si.

—E pois logo baixe pra poder subir.

Mais cando iba subindo a aigue co zorro ás costas, deu a aigue unha sacudida y-o zorro que iba tranquilo soltou-se. Mirou pra baixo e viu que había úa pena e díxolle:

c'un lobo, éntalle un pasmo especial, de gelio mistelroso e preternatural... É por ouíra beira, o lobo, en contos de bestas coma iste, aparece de cote faguendo o papel de parvo, sendo total-as bestas a meterlle chascos e pegotas, nas qu'il cal sempre, principalmente cando se ten qu'entender co raposo. Iste pol-a contra caseque de cote así ben das aventuras. E fagamos notar de camiño que, si o peisano galego lle ten xemreira ó lobo, non lla ten menos, antes teulle mais se cadra ó raposo. Tellen importancia estas consideracións pra interpretación dos nosos contos...

(1) Esta variante da fábula da águila e o sapo-concho, áchase moi espallada. Coleccemos versións mais rematadas a qu'a está. Conservamos n-ístea contos recollidos en Lamaiglesia as propias verbas coas que nos foran transmitidos por escrito. Águila

—Escapa pena, que te esfacho!

E como non escapou, rompeo as costillas o zorro y-a aigue riuse das suas desventuras

Recollido en

LAMAIGLESIA, PUEBLA DO BROLLÓN

Arriba difuntos

Estaba un xastre velando un defunto cando eran os tempos que lles poñían na caixa (ou ataú) alaxas ó defunto pra que disfrutase delas na sua vida futura y entón alá á alta noite entraron os ladrós na igrexa (pois estaba elí o defunto y o xastre) e o xastre viuse apurado co medo, e non pudo valerse d'outra artimaña que de decir: ¡Arriba difuntos que imos todos xuntos! baixando pol-as escaleiras da tribuna petando coas tixeiras nas barandas das escaleiras e formando un ruído tremendo; puxéronse en fuga os ladrós deixando todas as alaxas que sacaran de xunto o morto, pensando que viñan os outros pol-as escaleiras da tribuna e sin darse conta da fantasma que lle infundiu o medo, desapareceron da igrexa quedando o xastre en paz. (1)

LAMAIGLESIA, P. DO AROLLÓN

A disposición do anciano escarmentado

Había en certo pobo un modesto anciano que tiña tres fillos e fíxolle a millora ó mais vello, e despois que estaba millorado, o vello víase nelas, o erdeiro tal tratábao mal sin acordarse dos beneficios da mellora, y os demais como lles desagradou o feito tamén lle daban garapaldos; púxose o vello a pensar e parecelle que lle poñería término á pauliña con un novo argumento.

Buscoulle un amigo certa cantidá de

por águila adóitase dicir en moitos lados, e é expresión engañosa. Non tanto a forma en qu'eiqui ven: águila.

(1) O mesmo conto hai en n-Asturias. É Cabal traino no lib. cit. co título de *El real del sastre*, mais desenvolvido que na presente versión, e complicado co dos ladrós os que fixeron fuxir meténdolles medo, do que hai tamén eiqui varias versións

diñeiro y encerrándose na súa habitación puxo os cartos sobre a mesa, y empezou a contar e facer paquetes, a facer ruído como si fora unha tesoureiría, mais os fillos como estaba encerrado moveulles a curiosidá ver o que o vello facía e ó velo tan precavido co aquila fajina (sic) creendo que os diablillos lle trouxeran cuartos, empezaron a arrepentirse, e no sucesivo todos a porfia lle viñan preguntando que servicios deseaba co oíxeo de ver quen podía conseguir o peto ó fin da vida do vello, pero cando o vello morreu foron mirar o arcaz e tiña o vello o testamento (que era un cachimporro) con un papel que decía: O que dá o que ten antes da morte merece que lle den con un cachimporro na fronte: acabando desa forma as esperanzas dos malvados fillos. (7)

LAMAIGLESIA P. DO BROLLÓN

Mais canteiros que talladas

Traballando doce canteiros en certo pobo un día á hora do xantar empezando a comer colleron cada un súa tallada e (como non había mais que once) nadia se deudecontamaisqu'oque quedou sin a tallada: díxolle o faltoso os outros: Jaio (rayo) e todos collestes e ningún se acordou de botarlle bendición. Volveron todas as talladas á fonte y entón o pícaro canteiro dixo:

—Diolas bendiga pra nosa barriga, pejebyo peje todo María Santísima!

Entonces descubriuse o secreto dándose conta que viñan menos tallada:

(7) N-outra versión ouvida pol-o que noi-a contou, no Castro Caldelas, o arcaz aparec cheo de pedras, y-enriba unha cachiporra con inscrición:

O que dá do que ten antes que morra,
Merece que lle den co-esta cachiporra.

Moralexa que pasou a dito popular que se di moitas veces: case a proverbio ou refrán.

Hai unha versión d'iste conto, que tamén traí C. Cabal en título de *La herencia*. O testamento — moralexa está en babilie:

El que de lo que tien antes de la muerte
merece que i den con un canto en la frente.

—Jaio e vos non vistes que faltaba unha tallada e quedábades tan conformes!

(LAMAIGLESIA P. DO BROLLÓN)

O almorzo serodio

Traballaba outra cuadrilla de canteiros n-un pobo e como lle viña o almorzo tarde, todos os días, eles non podían decilo alto entre todos (porque andaba o amo co iles) e entón poñíanse a cantar:

Xan da fustra vai rastreiro
Ya jarapica non ven
A culpa tena a manata
Co manato nona ten. (8)

Consultoulle o home á muller je qué dirán os canteiros (ou que querrán decir) que todos os días cantan esta cántiga entre eles: Xan da fustra...

—Vaite burro ¡Éche por que lle vai a comida tarde e dicen que o sol vai alto e q'uo almorzo non lle ven, que a culpa que a teño eu que ti nona tés por que estás con eles.

(LAMAIGLESIA P. DO BROLLÓN)

A fogaza

Pasaban ús barrosos unha noite por unha ponte, e virona lua alá abaijo qu'espellaba no río. E un d'iles dijo:

—Ay hó, ollai que fogaza hai aló embaijo: imola coller?

—Imos — responderon os demais. E o que faguía de mestre, dijo:

—Pois imos faguer o garamallán.

E pújose agarrado co-as dúas maus ó pretil da ponte, pol-a parte d'afora outro agarrado ás súas pernas, outra ás

(8) Esta cántiga está no *argot* dos canteiros, do que sábase hai variedades diferentes. Non atopamos as equivalencias das verbas elqui empregadas, nin no libro: *Verbo dos Arginos*, de Xulio Ballesteros, nin no vocabulario dos cesteiros de Mondariz n-iste boletín publicado. As verbas *jarapica* e *manato* lémoslas ouvidas, sen que poidamos asegurar si co mesmo sinlificados que n-iste conto. Os contos de canteiros (*barrosos*) son moitísimos os que hai. Despois d'iste vai outro que un informador ouvidu contar no Castro de Caldeas.

do segundo, outro ás do terceiro, e así na pendurados os ús dos outros, que é ó que chaman faguer ó garamallán, ate qu'ó de mais abaixo chegaba ja perto do río. Entón berroulle ó d'arriba:

—Estira unha miga que caxe lle chego!

E o qu'estaba collido ó pretil respon-
deu:

—Agarda, dèijame cuspiñar as maus!
Soltou as maus pra cuspir n-elas pra
s'asegurar ben, e foron todos o río...

(CASTRO DE CALDELAS)

OS HOMES OS FEITOS AS VERBAS

LUBICAN, por
ARMANDO COTARELO VALLEDOR,
Santiago, 1924.

O teatro galego pódese gabar d'iste drama rural — «conto dramático de lobos e de amores» — onde trunfan os dereitos principios da arte, tamén importante no aspecto lingüístico, pol-o traballado do estilo poético e pol-a chea de verbas escolleitas que contén, moitas d'elas esquecidas e todas de moita belidéz e rica expresión. O Dr. Cotarelo traballa o galego coma moi poucos.

O drama vai coma dixemos, pol-o bó vielo. É n-unha noite coberta de neve na montaña, e no ambiente carregado d'alentos de lenda e de vida antiga, hai un aquel de símbolo e de misteiro. As forzas ocultas que de cote móvense entre nós, e a miúdo nos moven, as forzas qu'outroa se cadra chamarían deuses, e que fan a traxedia, e cecais tamén a vida toda, entran en xogo d'un xeito caxeque patente.

Hai aquí dous lobos: o que baixa fomento da serra leval-a ovella branca da Tia Miñota, a vella sabidora de tradicións e de remedios, e mais outro que ven da vila prender un ruín meigallo na y-alma d'Inesa. O cabo os dous loitan a morte, y-esta traxedia derradeira salva a aldea.

Todo é n-iste conto dramático, sinxelo e levado de maneira sintética, asegún a técnica verdadeira que debe ter o teatro grande. Todo sirve pra algo: non contén elemento ocioso, e mais que nada, está ben dado o fondo, o fondo espiritual do asunto e do cadro, non queremos dicir o fondo pintoresco o que chaman «ambiente», que é cousa mais doada. O que se quer n-esta clás d'obras, é que sexan com'unha entrada nas lonxanías do espírito da gente e da raza e do ambiente mesmo, que teña atrás d'elas e da súa trama, unha perspetiva d'alma. E esta tenna.

Volume tras volume, vai o mestre Cotarelo desenrolando a súa obra poética, de verdadeira importancia na renascenza galega. E ha ser

no teatro ond'ha deixar meirande traza e sinal do seu traballo de devanceiro do mañá. Por qu'il está antr'os qu'emprincian agora; seu posto áchase ond'os mais novos, servíndolles de guieiro.

V. R.

UN EPISODIO DE LA VIDA
ACADEMICA DE DON DOMINGO FONTAN, por SALVADOR CABEZA DE LEÓN (Discurso lido no Seminario d'Estudios Galegos de Santiago), Cruña, 1924.

O doutor Decano da Facultade de Dereito de Santiago refírenos o que lle pasou ó sabio autor do Mapa de Galiza c'uns alumnos nuga-laus e uns pais d'ises qu'andan atrás do aprobado, mala fada que, com'indica o ilustre Dr. Cabeza, pesa enriba do público ensino na Hespaña. Pranteia iste traballo o noso mais grave problema pedagógico, e vemos por il qu'o mal ven já de moito tempo, o qual da aínda mais releve á figura inmorrente do noso gran matemático e geógrafo, que n-il aparece chea d'austeridade e de concencia do deber e da responsabilidade profesional e céntrica. O Dr. Cabeza, que ten seu nome lúgido o movemento de Brañas e o seu tempo, de cote bó amante da súa terra e das súas glorias, engade unha nova folla de loureiro á croa de D. Domingo Fontán.

F. L. C.

SOBRE UNA NUEVA VARI-
EDAD DE LA EDICION PRIN-
CIPAL DEL "QUIJOTE" por
HOMERO SERTS, 1924.

Defende o ser unha nova variedade da edición príncipe do *Quijote* unha de Madri, 1.605, na qu'o autor descubriu 143 variantes, e que fora acusada de falsificación, embora fora recoñecido o eixemprar por auténtico, quitando a portada, outro folio e 13 letras d'outro. É un traballo miúdo de bibliografía que fora publicado no *Bulletin hispanique*, t.xxvii, núm. 4.

V. R.

OS POBOS PRIMITIVOS DA LUSITANIA, por MENDES CORREA, profesor da Universidade de Porto, director do Instituto de Antropología - 1924 - Casa editora, A. Figueirinhas, Rua das Oliveiras, 71, Porto.

Saíndose dos seus acostumados eidos antropológicos o ilustre profesor Mendes Correa apreia nas paginas d'iste libro o conxunto dos feitos geográficos, arqueolóxicos e antropológicos que contribuíron á formación do solar e do pobo irmán d'alén Miño. C'ollar rexamente sintético e traballando sempre con ausoluta rigorosidade centífeca e grande senso de modernidade, vai describindo as características geo-morfológicas do chan da súa patria, examinando con claridade os textos clásicos e recollendo e comentando os datos arqueolóxicos en procura do torgo fondo que nutriu e deu orixe á nacionalidade portuguesa.

«Abandonado», di, «o propósito de identificacións exclusivas, que as velhas misturas étnicas tornan imposíbeis, é lícito sobre todo concluir da continuidade cultural observada no territorio portugués, una persistencia das poboacións que vêm do neolítico e eneolítico.»

E inegabel qu'algúns das opinións sostidas pol-o autor a iste respecto, principalmente aquela en que combate o iberismo dos lusitanos, teñen unha grande e lóxica varudeza, mais atopamos no tono xeral do libro certo escrutivismo e certa tendencia a subordinar os feitos arqueolóxicos ás aportacións de antropología; i-é elo cicais o que nos obriga a elspresar con todo o respecto de qu'o sabio profesor de Porto é merecente, a nosa disconformidade con algún dos seus puntos de vista.

Referímonos á civilización castrexa cuxa orixe neo ou eneolítica non podemos dehergar craramente. Parécennos os castros, seguindo n-isto a Bosch Gimpera, unha cousa propia do posthallstático occidental da península, en favor de cuxa filiación falan a perfección e paridade das súas obras defensivas, tan imitantes ás d'outras cidades castelás, Termantia por exemplo, e a homogeneidade de material n-iles alcontrado, embora teñamos qu'admitir qu'algúns dos outeiros onde case sempre s'asentan, serviron de lugar d'habitación a poboacións anteriores, mais sen qu'iste feito se presente c'un carácter tan xeral que permita supor a existencia d'unha cultura indíxena singelamente celtizada car'o século VI d. d. J. C.

Coidamos pol-o contrario que a civilización da Edade do Ferro en tod'o W. peninsular é nitidamente céltica, con influxos tartesios na súa parte sul e que xurde entre nós con todol-os caracteres de desenrolo e maduridade pódose de súpeto no canto d'unha cultura indíxena que desaparece diante d'ela. I-esto é tan certo

qu'o mesmo profesor Mendes Correa non apañia pr'arriostar o seu parecer mais probas arqueolóxicas qu'algúns decoraciós cerámicas, imitantes ás do eneolítico, cuxo valor resulta calivo posto á veira do restante material castrejo ben entorgado no verdadeiro Hallstatt.

É posíbel qu'as aportacións raciaís célticas, teñan importancia caliva en Portugal e na Galicia, aínda que sexa pouco doado aseguralo por non saberse fixamente cal era o tipo ou tipos físicos dos celtas que chegaron a istos países, mais é inegabel a rexa forza das súas aportacións culturais, que ficaron ben patentes na nosa arqueología e no noso onomástico preromano que fican aínda en pé no noso folk-lore e que deberon trasformar os costumes, e o espírito dos pobos indíxenas crebando a continuidade na súa civilización.

Embora istos reparos coidamos qu'os *Pobos Primitivos da Lusitania* constituíe unha das mellores contribucións e dende logo a mais completa das que se teñen feito en col dos orixenes da nacionalidade portuguesa e qu'a súa lectura aproveitará moito a todol-os investigadores das antigüidades galegas.

A parte antropológica do libro, especialmente a comprendida no capítulo VII é singelamente admirabel e dina do ilustre sabio que soupo decir as verbas definitivas en col da raza de Mugem.

O estilo en xeral justo e preciso érguese ás veces descubrindo que no pelfo do autor hai un corazón que latea pol-as glorias da súa patria.

F. L. C.

ANÁLISIS ESPECTRAL DEL METEORITO DE 19 DE JUNIO DE 1924 por MANUEL MZ-RISCO, catedrático de la Universidad Central, Madrid, 1924.

Contén un avance dos resultados obtidos no estudo espectral do meteorito que caeu n-aquela data en Olivenza, cuxo estudo fora confiado ó noso sabio compatriota, a primeira autoridade n-istes estudos na Hespaña, pol-o Observatorio astronómico de Madrid. O traballo *in-extenso* ha ser oujeito d'unha Memoria longa. O autor inculca o meteorito estudado ant'os *sísidereos*, sendo o ferro o principal componente, contendo ademais magnesio, aluminio, silicio, potasio, calcio, titano, vanadio, cromo, manganeso cobalto, níquel, stroncio e probablemente bario. En compañía do traballo veñen tres fotos do anaco de pedra meteórica e dúas das placas do espectro de 3.º orde. Benia ó Dr. Mz-Risco, un dos mais cumpridos homes de ciencia que ten dado a terra galega.

F. L. C.

Imprenta LAR. Real. 36 - A CRUÑA

Dr. MOSTEIRO

Médico
Odontólogo

Medicina e Ciruxía da boca -- Electricidade -- Rayos X

A Clínica Dental mais completa de Galicia

Cantón Pequeno, 1 (Casa Pastor) - A CRUÑA

LUIS FÁBREGA

DROGUERIA E FARMACIA

Progreso esquina a Luis Espada
OURENSE

MERQUE VOSTEDE

Plumeiros RAFIUM

De mais dura qu'es do pruma e limpa millor
Véndense en todos os establecementos do ramo
Andrés Perille - OURENSE

Reloxería ZENITH

Máquinas parlantes, Discos, Agullas
e Accesorios

M. Calviño

OURENSE

Sombreirería

LEMUS

A mais económica de Galicia

San Andrés, 74

A CRUÑA

VIÑOS RANDULFE

de Bodegas Galegas - Finos de Mesa

OS PEARES (Ourense)

Sanatorio Quirúrgico

Direitores:

Manuel Peña Rey

Ginecología e Partos

José Mosquera Blanco

Cirurgía geral
Especialista na gorxa, nariz e ouvidos

Situado fronte á Alameda do Crucetro, ten todas as condicións precisas. — Praticase toda clase de operacións. — Dotado de todos os adiantos que pide a actual Cirugía. — Modernas instalacións de RAYOS X para diagnóstico e RADIOTERAPIA superficial e fondo, con voltaxe de 250.000 voltios. — Aparello de Diatermia para tratamento de Auxilias, procesos inflamatorios, reumatismo, etcétera. Lámpara de cuarzo para sol d'altitud e ultra-violeta para tratamento d'escrofulosis, raquitismo, alopecia, eczemas, etcétera. Admítese embarazadas, e cóntase con material esterilizado para fora da cidade en casos d'urxencia. — Poden colaborar en todos os compañeiros, previo consentimento dos directores.

BODEGAS GALLEGAS PEARES E OURENSE

Viños finos de mesa: Tinto TRES RÍOS. Blanco BRILLANTE. LOS GALLEGOS branco e tinto

Macía e Valeiras, Apartado 18 -- Ourense

Sanatorio Quirúrgico de Ourense

Direitor: Don MANUEL POL PIÑEIRO Cirugía

co-a colaboración dos Doutores

D. FRANCISCO JOSÉ RIONEGRO DÍEZ

e

D. MANUEL BOUZO FERNÁNDEZ

CIRUGÍA

PARTOS E DOENZAS DA MULLER

Situado na carretera da Loña, practícase n-ll toda crás d'operación de Cirugía xeral, especialidades, ginecología, etc., etc.
A pensión é de 10 pesetas diarias, incluída n-ela a manutención, material de curas e visita médica diaria. As operacións e tratamentos, especiais serán ouzados de trato superior.

Hal Gabinete de RAYO X, aparato de DIATERMIA (pra frestas anaxiais, etc.) e o material eléctrico preciso pra diagnósticos e tratamentos.

NOTA: Hal de cote material esterilizado pra operacións d'urxencia pr'os enfermos que non se poidan fraguar ó Sanatorio e máis pra partos, adentro e fora da cidade.

Pra informes, pódese escribir a calquera dos médicos do establecemento.

OURENSE

Carretera da Loña

Teléfono 179

DISPONIBRE

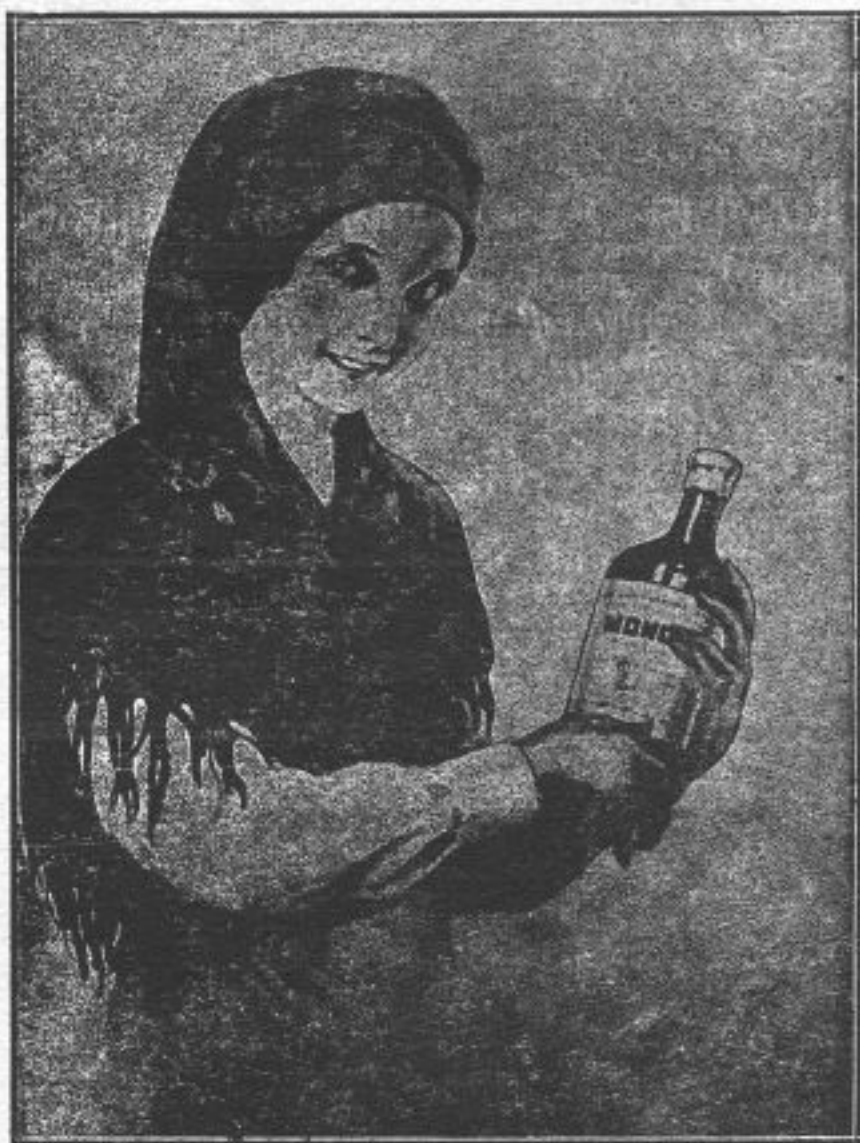
Reservado pr'os irmans

RODRIGUEZ

Fábrica de muebles

Ourense

Augas bicarbonatado-sódicas de
M O N D A R I Z

FONTES DE GÁNDARA e TRONCOSO
Propiedade dos FILLOS DE PEINADOR

MONDARIZ—Balneario está situado a 35 kilómetros de Vigo e a 20 das
estaciós de Porriño e Salvatierra de Miño
O Hotel do Estabrecimento está aberto do 1.º de Mayo a 31 de Octubre

SUSCRIPCIÓN A 6 NÚMAROS 1'60 PESETAS